

EMLÉKEZTETŐ

LEVELEK A TÚLVILÁGRÓL

Részletek

NÉMETH LÁSZLÓ

A tehetség más, mint a képesség. A tehetség az életünkkel együtt növvő cél, amely megkeresi és megteremti az eszközeit, néha még a szükséges és hiányzó képességeket is . . . A képesség, akármennyi van belőle, még nem tehetség, s egy nagy, sokféle képességű ember tehetség nélkül sokszor olyan, mint azok a daganatok, amelyekben minden szövet együtt van, amiből egy emberi szervezet keletkezhet, épp csak az egészét megélesítő, rendező elv hiányzik.

A tehetséget nem lehet tanítani; tehetséget, ha nincs ott köztük, a legjobb képességekből sem lehet kifejleszteni. Innét sok nevelő és apa csalódása. Az én két nagyobb lányomban tízéves koruk körül hasonlíthatatlanul több sokat ígérő képesség volt, mint bennem; s még tizennyolc éves korukban is többet tudtak, mint én. Csilla lányom matematikai érzékéhez fogható mi volt énbennem nyolcéves koromban? S mégis szinte biztos most már, hogy egyikük sem igazi tehetség, hiába próbáltam azt nevelni belőlük. S ha valaki azt mondja, hogy az ő képességeik a családi kör, a korai keltezés eredménye, ott van az apám: ő parasztfiú volt, s képességeiben, tudásában aligha állt mögöttem. Mért esett mégis szét – szinte eredménytelen? S mi az, ami belőlem, akármilyet, de mégiscsak tehetséget csinált? Valami sarkallás, nógatás; sokszor úgy érzem: egyszerű, nekivágó arcátlanság.

Elhibázott és meggondolatlan dolog tehát a legkitűnőbb képességekből is tehetségre következtetni, azt szinte megfigérni: sok emberi élet meddő boldogtalanságának lett ez az oka. A tehetség-zajjal indult ember egy életen át tévelyeghet a tehetségét keresve, önmagával elégedetlenül. Pedig hát tehetségnek nem is olyan jó lenni: amit szenved, elmulaszt érte az ember, ritkán van arányban azzal, amit a vérünkön szerzett vívmány (mert a tehetség bizonyítéka a vívmány) annak, aki fölmutatja, jelent. A maguk helyén felhasználta,

szerényen, de biztosan forgatott képességek sokkal boldogabbá tehetik az embert. A lángész-kultusz, a művészettörténeti könyvek, az önképzőköri dicősségszomj, ezek okozzák a legnagyobb bajt, sokkal több jó, becsületesen fölhasználható képességet tesznek gazdátlanná, nyugtalanná, boldogtalanná és bűnössé, mint amennyi alvó tehetséget fölébresztenek. A literátornép, a betűvetők kilencvenkilenc százaléka ilyen tehetséggé nem lett, elzüllött képességen száguldozik, s állja el a tehetség magában is keserves útját. Ha van a földön kárhozott ember, ó az, aki húszéves korában Shakespeare-nek érezte magát, s negyvenben a szellem Rinaldinijaként csörtet.

De ha a tehetség valóban velünk született sors is, amelyet adni annak, akinek nem adatott, nem lehet: hiba lenne azt hinni, hogy a tehetség akármilyen körülmények közt is „utat tör”, vagy ahogy mondani szokás, aki tehetség, abból lesz is valami. Ez a legkárhóztatóbb frázisok egyike. Cáfolatául elég az a másik mondás, amit csaknem éppolyan sűrűn hangoztatnak, hogy a tehetségek fűrtősen jönnek a világra; egy-egy évtizedben sok támad belőlük, aztán alig lézeng egy-kettő. Mi ennek a magyarázata? Az, hogy a tehetség belül, önmagában egy homályosan látott cél: kfvülről, a kultúra felől: megoldásra váró feladat. A művelődés egy állandóan folyó szereposztás, szerepek úsznak a levegőben: a tehetség az, aki lerántja, hordani kezdi s közben magához is alakítja. De ahhoz, hogy leránthassam: éreznem, látnom kell, s ez nem megy valami sajátos képzettség nélkül. A züllött áltehetségek mellett mindig ott botorkál tehát egy másik nagy csomó ember, aki nem látta meg, nem fogta el a szerepet, amelyben tehetsége begyulladhatott volna, vagy – ami kis, elmaradt népeknél, szűk korokban olyan gyakori – torz módon, hiányosan fogta fel, szorgalma (mert a tehetség mint kivételes szorgalom jelentkezik) meglódul, a képességek mozgósítása megtörténik, s az eredmény mégsem lesz olyan, mint egyik s a másik is megérdemelné. A természettudományokban gyakran látjuk, hogy egy kor jelentős eredményét néhány laboratórium fogja ki: aki abba a laboratóriumba eljutott, sokkal könnyebben látja meg a tehetséget kívánó problémákat, könnyebben lesz maga is tehetség – mások, nézőpontjuk, eszközeik elmaradtsága miatt, alkalmat sem kapnak tehetségük kibontására. Ha nem is ilyen feltűnő módon, de így van ez más területeken is.

Van tehát mégis valami, ami ha nem is tehetségfejlesztés, de a lappangó tehetség tájékoztatása, azt mondhatnám, megkínálása. Olyan pontra kell vezetni a fiatal embert, ahonnét a szentlélek elragadhatja, az egész civilizáció, vagy a nemzeti műveltség tenyészakúpjára; ahol mi nem látjuk tán életárját, de ő, ha tehetség, megláthatja. Természetes, erre az odavezetésre nem mindenki képes, sőt egy korban csak nagyon kevesen: ók azok, akikben a civilizáció, vagy annak egy hajlama szinte megtestesül. Tulajdonképpen csak az ilyen nagy

gerjesztők közelében dől el egész biztosan, ki tehetség és ki nem. A nagy, szerencsés iskola-alapítók ilyenek voltak.

Az, hogy valaki valóban tehetéses-e, a legtöbb esetben (a zenét kivéve) a huszadik-harmincadik év közt dől el. Alig képzelhető el, hogy egy jól haladó, kortársai fölé került, képességeit érző ember föl ne tegye, szívszorongásaiban ott ne érezze ezt a kérdést. A bölcsesség jele, ha elég szerényen és elég szívósan teszi fel, az érvényesülés gőzös, hiú szavát elnémítva, szinte kísérletszerűen: na, mi vagyok hát? Hova álljak be, hol a helyem, meg fog-e valami őszintén, igazán, egy életre szóló odaadással, vagy elmehetek boldog embernek, aki a tucatembereknél egypár jó képességgel gazdagabb, s a tehetségeknél, vagy akik annak tartják magukat, egy pokoli hajszával nyugodtabb? (. . .)

A műveltség sok mindent jelenthet, aszerint, hogy kinek a műveltsége. Alacsonyabb fokon ismert anyag, magasabb fokon a példák és analógiák szövete, amelyekkel érzéseinket és fzlésünket pallérozzuk s gondolkozásunkat továbblendítjük. A tehetség műveltsége: tájékozódás. Műveltségével tájékozódik a civilizáció bomló szereposztásában, s keresi meg a feladatot, amelyre erejét bevetheti.

Egy-egy civilizáció – a fővonalában – egy vállalkozás: megvan a medre és a sodra, a feladatok benne egyfelé mutatnak, bizonyos törekvéseket, mint a folyóvíz az úszó karcsapását, támogat, másokat meghíúsít. A tehetség sorsa sokszor attól függ, kijut-e a parti sásból, a holt erekből erre a tiszta, sodró vízre: van-e olyan élménye, amely kiviszi őt a civilizáció valódi, aktuális feladatai közé . . .